

Dr hab. Ireneusz Jaźwiński, prof. US
Uniwersytet Szczeciński

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Panek
pt. „Znaczenie i ewolucja dyplomacji biznesowej w XXI wieku”
przygotowanej pod kierunkiem
promotora prof. dr. hab. Sebastiana Wojciechowskiego
oraz promotora pomocniczego dr Anny Sakson-Boulet
(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Nauk
Politycznych i Dziennikarstwa, Poznań 2023)

Uwagi wstępne i ogólna charakterystyka rozprawy

Podstawą opracowania niniejszej recenzji jest pismo Przewodniczącego Rady Naukowej Dyscyplin: nauki o polityce i administracji oraz nauki o komunikacji społecznej i mediach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Pana prof. dr hab. Andrzeja Stelmacha informujące o uchwale tej Rady Naukowej Dyscyplin UAM, dotyczącej powierzenia obowiązków recenzenta rozprawy doktorskiej przygotowanej w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Przy opracowywaniu recenzji uwzględniono odpowiednie zapisy ustawowe.

Przekazana do recenzji dysertacja doktorska obejmuje 275 stron. Składa się z wykazu skrótów; wstępu; czterech rozdziałów; zakończenia; spisu rysunków, schematów, tabel i wykresów oraz bibliografii. Spisy form graficznych uwzględniają 3 rysunki, 5 schematów, 8 tabel i 9 wykresów. W bibliografii końcowej wykazano ponad 500 pozycji.

Wybór problematyki badawczej

Przedmiotem niniejszej recenzji jest obszerna rozprawa doktorska dotycząca znaczenia i ewolucji dyplomacji biznesowej w XXI wieku w kontekście aktywności korporacji transnarodowych z uwzględnieniem głównych uwarunkowań oraz oceny działalności zagranicznych przedsiębiorstw w Polsce i polskich podmiotów prowadzących ekspansję zagraniczną. Wybór problemu badawczego należy uznać

za bardzo trafny w aspektach teoretycznym i praktycznym, zwłaszcza z punktu widzenia dyscypliny nauki o polityce i administracji. Podjęta problematyka badawcza jest również istotna z perspektywy ekonomicznej i biznesowej oraz bardzo interesująca i inspirująca w kontekście realizacji analiz dotyczących bezpieczeństwa ekonomicznego.

Zaprezentowane ujęcie problemu badawczego cechuje się oryginalnością. Opiniowana rozprawa doktorska zawiera nowe ujęcie ważnego problemu badawczego z przedstawieniem wyników badań własnych. W ramach dysertacji rozpatrywano bardzo ważne, aktualne i interesujące, a jednocześnie złożone, interdyscyplinarne i podlegające ewolucji zagadnienia. Współcześnie dyplomacja jest szeroko rozumiana i rozpatruje się jej nowe dziedziny. Narzędzia ekonomiczne zalicza się do najważniejszych środków, za pomocą których państwa i inni aktorzy stosunków międzynarodowych oddziałują na otoczenie i wzmacniają swoją pozycję. Wśród polskich naukowców dyplomacja biznesowa może być uznawana za stosunkowo nową dziedzinę zainteresowań. W polskiej literaturze przedmiotu brakowało pracy naukowej o charakterze monograficznym, która całościowo odnosiłaby się do dyplomacji biznesowej.

Cele, hipotezy, główne założenia badawcze

Układ celów i hipotez badawczych należy ocenić jako spójny i poprawny. Cel główny pracy dotyczy zaprezentowania dyplomacji biznesowej w XXI wieku. Dla osiągnięcia tego celu przyjęto następujące trzy cele szczegółowe: zaprezentowanie istoty i ewolucji dyplomacji, w tym kształtowania się pojęcia dyplomacji biznesowej; przedstawienie realizacji, znaczenia i ewolucji dyplomacji biznesowej w korporacjach transnarodowych przez pryzmat wypełniania przez nie funkcji dyplomatycznych oraz istoty kompetencji dyplomatycznych tych podmiotów; określenie potencjalnych scenariuszy dalszego rozwoju dyplomacji biznesowej w korporacjach transnarodowych.

Sformułowano również trzy główne hipotezy badawcze. W ramach recenzowanej rozprawy doktorskiej były weryfikowane następujące hipotezy badawcze:

- ewolucja dyplomacji, a także aktywność korporacji transnarodowych w XXI wieku przyczyniły się do rozwoju pojęcia dyplomacji biznesowej. Proces ten będzie kontynuowany także w przyszłości;
- jednymi z głównych przejawów realizacji dyplomacji biznesowej przez korporacje transnarodowe jest wypełnianie przez nie funkcji dyplomatycznych, a także zapotrzebowanie na kompetencje dyplomatyczne wśród jej pracowników;
- wzrost znaczenia funkcji i kompetencji dyplomatycznych w korporacjach

transnarodowych przyczynia się do ewolucji przedmiotowej i podmiotowej dyplomacji biznesowej, co z kolei rodzi potrzebę systemowego podejścia do jej realizacji na poziomie całej organizacji.

W ramach rozpatrywania złożonego problemu badawczego Autorka uwzględniła określone założenia badawcze, a następnie konsekwentnie dążyła do ich realizacji. Jednym z takich założeń było analizowanie wybranych aspektów rozważanej tematyki. Dużą uwagę poświęcono rozpatrywaniu uwarunkowań dyplomacji biznesowej. Przyjęto określoną interpretację tytułowej kategorii dyplomacji biznesowej, akcentując w znacznym zakresie założenia teoretycznego nurtu umiarkowanego, który pozostawia przestrzeń do aktywności w sferze dyplomacji zarówno państwom, jak i nowym aktorom. Warto podkreślić, że przeprowadzone analizy związane ze znaczeniem i ewolucją dyplomacji biznesowej dotyczą przede wszystkim zjawisk i procesów zachodzących w dyplomacji oraz w korporacjach transnarodowych w XXI wieku w latach 2000-2023. Dysertacja zawiera również odniesienia do tła historycznego, obejmującego wcześniejszy okres oraz elementy prognostyczne, wskazujące na dalszą możliwą ewolucję rozważanych zjawisk i procesów.

Układ i treść rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska w części merytorycznej składa się ze wstępu, czterech powiązanych ze sobą rozdziałów oraz zakończenia. Wszystkie rozdziały zostały podzielone na podrozdziały, w ramach części podrozdziałów wydzielono nienumerowane i wytłuszczone punkty. Strukturę opiniowanej dysertacji doktorskiej należy ocenić pozytywnie. Układ pracy trzeba uznać za logiczny. Kolejność prezentowanych rozdziałów jest prawidłowa. Zachowano proporcje między wszystkimi czterema rozdziałami, których liczba jest wystarczająca.

Bardzo wartościową i obszerną częścią recenzowanej rozprawy doktorskiej jest „Wstęp”, w którego poszczególnych częściach zaprezentowano: istotę rozpatrywanego problemu, przedmiot pracy, ramy czasowe dysertacji, cele pracy, strukturę pracy, hipotezy i pytania badawcze, metody badawcze z uwzględnieniem rozdziałów ich zastosowania, literaturę przedmiotu. Warto zauważyć, że w ramach „Wstępu” wskazano na główne przesłanki realizacji badań, ujęto definicje podstawowych kategorii naukowych z zakresu tematu dysertacji, wymieniono najważniejsze pozycje bibliograficzne wykorzystane w rozprawie, a także przybliżono doświadczenia Autorki związane z dyplomacją.

Rozdział pierwszy pt. „Znaczenie i ewolucja dyplomacji” prezentuje zagadnienia o charakterze teoretyczno-praktycznym. Przedstawiono pojęcie i istotę

dplomacji, w tym definicje różnych wymiarów dyplomacji. Wskazano na sześć podstawowych funkcji dyplomatycznych: reprezentacyjną, negocjacyjną, informacyjną, promocyjną, opiekuńczą, konsularną. W rozdziale tym również przeanalizowano: sposób organizacji dyplomacji, jej rys historyczny z odniesieniem do starożytności i średniowiecza oraz dyplomacji nowoczesnej, strukturę i kompetencje dyplomacji z uwzględnieniem ministerstwa zajmującego się sprawami zagranicznymi i zawodowego profilu dyplomaty. Przybliżono w aspektach teoretycznym i praktycznym relacje między dyplomacją a politykami zagraniczną i wewnętrzną oraz główne kierunki ewolucji podmiotowej i przedmiotowej dyplomacji w XXI wieku z odniesieniem do ewolucji roli zawodowych dyplomatów. Zwrócono uwagę na wpływ nowoczesnych technologii na dyplomację. Podkreślono najważniejsze cechy współczesnej dyplomacji, np. jej złożoność czy funkcjonowanie w warunkach niepewności.

W rozdziale drugim pt. „Kształtowanie się dyplomacji biznesowej” zaprezentowano bardzo interesujące rozważania dotyczące istoty, znaczenia i uwarunkowań dyplomacji biznesowej. Ta część rozprawy ma również charakter teoretyczno-praktyczny. Przedstawiono gospodarcze podłoże (podstawy) dyplomacji, w tym syntetyczne ujęcie dotyczące rozwoju gospodarki światowej od XIX wieku, ekonomizację polityki zagranicznej z uwzględnieniem wzrastającej liczby regionalnych umów handlowych i nakładanych sankcji ekonomicznych, a także wybrane nowe wyzwania dla dyplomacji. Przeanalizowano rozwój i realizację dyplomacji ekonomicznej jako przejawu przenikania się świata dyplomacji i biznesu z odniesieniem do cech dyplomacji ekonomicznej, celów i aktywności w ramach dyplomacji ekonomicznej, sposobu organizacji dyplomacji ekonomicznej, roli podmiotów gospodarczych w realizacji dyplomacji ekonomicznej. Zwrócono uwagę na znaczenie i pozycję korporacji transnarodowych w XXI wieku z zaakcentowaniem zagadnień rozwoju korporacji na świecie i w Polsce. Bardzo interesującym jest ujęcie ukazujące pochodzenie 500 największych korporacji na świecie pod względem przychodów w latach 2000-2021. W końcowej części rozdziału w sposób szeroki przedstawiono pojęcie, istotę i różne wymiary dyplomacji biznesowej na bazie literatury przedmiotu.

Rozdział trzeci pt. „Realizacja funkcji dyplomatycznych w biznesie” prezentuje głównie działania korporacji transnarodowych, które są związane z wypełnianiem funkcji dyplomatycznych. W tej części rozprawy przeważają wątki o charakterze praktycznym. W poszczególnych podrozdziałach przede wszystkim przeanalizowano następujące zagadnienia: sprawowanie funkcji reprezentacyjnej przez kadrę zarządzającą i pracowników niższego szczebla, w tym rolę kadry zarządzającej w reprezentowaniu organizacji, rozwój możliwości bezpośredniej

reprezentacji firmy przez pracowników, realizację funkcji reprezentacyjnej w dobie mediów społecznościowych; problematykę dbałości o ochronę interesów firmy w przestrzeni publicznej z odniesieniem do współpracy korporacji z administracją publiczną, rozwoju i znaczenia Public Affairs, rozwoju i znaczenia społecznej odpowiedzialności biznesu; wypełnianie funkcji negocjacyjnej na poziomie organizacji z uwzględnieniem negocjacji na różnych szczeblach korporacji, negocjacji biznesowych w świetle globalnych badań, znaczenia funkcji negocjacyjnej w korporacji; zarządzanie funkcją informacyjną w wymiarze zewnętrznym i wewnętrznym w aspekcie rozwoju komunikacji korporacyjnej; realizację funkcji promocyjnej wobec otoczenia przedsiębiorstwa w kontekście marki korporacyjnej, wzrostu znaczenia marki korporacyjnej, Employer Branding jako elementu marki korporacyjnej; przejawy sprawowania funkcji konsularnej wobec ekspatów, w tym zagadnienia ekspatów i ich znaczenie dla organizacji oraz perspektywy rozwoju ekspatriacji. W ramach rozdziału zaproponowano własne ujęcie charakteryzujące główne aspekty marki korporacyjnej.

W rozdziale czwartym pt. „Znaczenie kompetencji dyplomatycznych w biznesie” zaprezentowano analizę czterech głównych zbiorów kompetencji, które są wymagane od kandydatów na zawodowych dyplomatów w kontekście ich funkcjonalności w środowisku korporacyjnym. Ta część pracy obejmuje przede wszystkim aspekty praktyczne. W rozdziale tym zwrócono uwagę na: rolę wiedzy politycznej, gospodarczej i społecznej w kontekście zmiennego, niepewnego, złożonego i niejednoznacznego (ang. volatility, uncertainty, complexity, ambiguity – VUCA) otoczenia biznesowego; umiejętności analityczne, krytycznego myślenia i rozwiązywania problemów w erze informacji, w tym znaczenie zarządzania informacjami w przedsiębiorstwie i znaczenie kompetencji z obszaru informacji w XXI wieku; istotę kompetencji międzykulturowych w międzynarodowym środowisku pracy z odniesieniem do znaczenia różnic kulturowych podczas fuzji i przejęć, wyzwań kulturowych we współpracy z ekspatami, multikulturowości w Centrach Usług Biznesowych, istoty kompetencji międzykulturowych; znaczenie kompetencji miękkich w biznesie z uwzględnieniem istoty kompetencji miękkich, znaczenia power skills oraz wpływu pandemii COVID-19 na zapotrzebowanie na kompetencje miękkie.

Bardzo wartościową i obszerną recenzowaną rozprawę doktorską jest również „Zakończenie”, w którym ujęto własne wnioski końcowe związane z treścią całej dysertacji i jej poszczególnych rozdziałów. Ustosunkowano się do wcześniej postawionych pytań badawczych. Zawarto odniesienia do zagadnień dotyczących elementów dyplomacji biznesowej i funkcji związanych z tą dyplomacją, a także do zapotrzebowania na kompetencje dyplomatyczne wśród pracowników korporacji

transnarodowych. Zaproponowano trzy scenariusze (warianty) rozwoju (dalszej ewolucji) dyplomacji biznesowej: zcentralizowany, pośredni, rozproszony. Określono zalety i wady poszczególnych scenariuszy oraz wskazano na zależność między przewidywaną efektywnością danego scenariusza a trudnościami związanymi z jego wdrożeniem w korporacjach transnarodowych.

Zawartość merytoryczna rozprawy

Przekazaną do recenzji rozprawę doktorską należy ocenić pozytywnie w aspekcie merytorycznym. Praca jest interesującym studium o charakterze teoretyczno-praktycznym. Opiniowana dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Zaprezentowano wyniki badań własnych, których przeprowadzenie wymagało znacznego nakładu pracy. Autorkę charakteryzuje wiedza z zakresu dyscypliny nauki o polityce i administracji. Tytuł rozprawy wykazuje związki z jej treścią. Praca świadczy o bardzo dobrej znajomości literatury przedmiotu, w tym literatury polskojęzycznej i anglojęzycznej.

Do walorów recenzowanej dysertacji doktorskiej można przede wszystkim zaliczyć: rozwiązanie złożonego problemu naukowego w sposób oryginalny, zaprezentowanie interesujących wyników badań własnych, rozpoznanie głównych wymiarów i uwarunkowań dyplomacji biznesowej z uwzględnieniem polskich i międzynarodowych uwarunkowań, przeprowadzenie analizy pozycji i znaczenia korporacji transnarodowych w XXI wieku, wykorzystanie zestawu metod i technik badawczych właściwych dla podjętego problemu naukowego, umiejętne łączenie w rozważaniach aspektów teoretycznych i praktycznych tematyki, sformułowanie własnych wniosków użytecznych dla praktyki biznesowej i gospodarczej, zaproponowanie trzech scenariuszy rozwoju dyplomacji biznesowej.

Sformułowano pięć wartościowych pytań badawczych, powiązanych z hipotezami badawczymi. Przeprowadzone analizy służyły również poszukiwaniu odpowiedzi na następująco postawione pytania badawcze: jakie czynniki doprowadziły do rozwoju dyplomacji biznesowej?, które z funkcji dyplomatycznych są przede wszystkim realizowane przez korporacje transnarodowe?, jakie kompetencje dyplomatyczne mają istotne znaczenie w korporacjach transnarodowych? kto realizuje dyplomację biznesową w korporacjach transnarodowych oraz jakich obszarów ona dotyczy?, w jakim kierunku może ewoluować dyplomacja biznesowa w przyszłości?

W recenzowanej rozprawie doktorskiej wykorzystano różne metody badawcze, które należy uznać za właściwe z punktu widzenia rozpatrywanej problematyki w ramach wybranej dyscypliny naukowej. We „Wstępie” wskazano na najważniejsze zastosowane w dysertacji metody i techniki badawcze: metodę analizy

systemowej, metodę analizy źródeł, metodę porównawczą, metodę behawioralną, metodę prognostyczną krótkoterminową, metodę obserwacji uczestniczącej, wywiad ekspercki. Odnosząc się do metody obserwacji uczestniczącej warto zauważyć, że praktyczne doświadczenie Autorki zarówno w obszarze dyplomacji, jak i biznesu pozwoliło na obserwację bezpośrednią sposobu funkcjonowania tych dziedzin, a także obserwację pośrednią.

Wskazano, że wywiady eksperckie zostały zrealizowane z pracownikami służby dyplomatyczno-konsularnej pracującymi w Stałym Przedstawicielstwie Rzeczypospolitej Polskiej przy Narodach Zjednoczonych w Nowym Jorku oraz Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Madrycie. Ponadto zwrócono uwagę, że przeprowadzono rozmowy z kilkudziesięcioma pracownikami sektora biznesu, którzy reprezentowali następujące podmioty gospodarcze: Grupa Pracuj, Allegro, Natura & Co, Pernod Ricard, OLX, CCC, The Coca-Cola Company, Coca-Cola Hellenic Bottling Company, Grupa Żywiec, Kompania Piwowarska, Deloitte, KPMG, PwC, EY, McKinsey & Company, Nestlé, Leroy Merlin, Shell, HSBC, Jerónimo Martins, Microsoft.

Bardzo pozytywnie należy odnieść się do znajomości i doboru wykorzystywanych w rozprawie doktorskiej źródeł literaturowych, które odpowiadają podjętej tematyce badawczej. W recenzowanej dysertacji zaprezentowano interesujące wyniki związane z przeprowadzonymi bardzo szerokimi studiami literatury przedmiotu. Bibliografia końcowa obejmuje aż ponad 500 pozycji. W ramach tej bibliografii oddzielnie wykazano: dokumenty i materiały, monografie, rozdziały (artykuły) w pracach zbiorowych, artykuły w czasopismach specjalistycznych (naukowych), artykuły prasowe, encyklopedie i słowniki, inne źródła obejmujące głównie źródła internetowe. Zwracają uwagę liczne monografie oraz dokumenty i materiały. Widoczne jest wykorzystanie merytorycznie dobranych publikacji naukowych, a także prac o charakterze publicystycznym. Ważne miejsce w bibliografii zajmują pozycje anglojęzyczne. Pierwsze prace z zakresu rozważanej tematyki publikowano w tym języku.

Oceniając całą rozprawę doktorską należy podkreślić, że złożone wątki o charakterze ekonomicznym i biznesowym zostały zaprezentowane w sposób satysfakcjonujący. Wydaje się jednak, że w ramach rozdziału pierwszego dysertacji warto było więcej miejsca poświęcić na analizę aspektów ekonomicznych i biznesowych, w tym na szersze zaprezentowanie funkcji dyplomatycznych w kontekście biznesu i gospodarki. W rozdziale drugim pracy można było również przybliżyć wybrane przykładowe przejawy polskiej dyplomacji ekonomicznej w ubiegłym wieku. Przedmiot dalszych badań i analiz Autorki może stanowić ważne zagadnienie dotyczące wpływu na dyplomację biznesową sytuacji niezgodności

niektórych celów części podmiotów gospodarczych z interesami narodowymi państwa.

Strona formalna rozprawy

Przedłożona rozprawa doktorska została bardzo starannie opracowana pod względem formalnym. Autorka opanowała technikę pisania pracy naukowej. W wyróżniającej się znaczą objętością dysertacji można doszukać się pojedynczych nieścisłości o charakterze redakcyjno-językowym, np. w treści „Wstępu”, przy omawianiu struktury dysertacji, tytuły rozdziałów drugiego i czwartego zapisano w sposób nieznacznie zmieniony. Wydaje się, że wszystkie wykazywane w bibliografii końcowej pozycje źródłowe mogły zostać ponumerowane.

Wniosek końcowy

W mojej opinii rozprawa doktorska pt. „Znaczenie i ewolucja dyplomacji biznesowej w XXI wieku” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. W ramach tej pracy Pani mgr Aleksandra Panek wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie nauki o polityce i administracji oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Dysertacja zawiera interesujące wyniki badań, a jej Autorka posiada umiejętności w zakresie realizacji pracy badawczej.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska pt. „Znaczenie i ewolucja dyplomacji biznesowej w XXI wieku” odpowiada ustawowym warunkom i zwyczajowym wymogom stawianym pracom doktorskim oraz uzasadnia dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Panek do publicznej obrony. W związku z tym wnoszę o przyjęcie recenzowanej pracy naukowej jako rozprawy doktorskiej.

JAŚWIŃSKI